

Глава 8

Семейството: родство и домашна група

Често се твърди, че родството е скелетът на примитивните и традиционните общества и че да бъде разбрана системата на родството би означавало да бъде разбрано и цялото (общество – бел. ред.). Твърди се, освен това, че семейството е основна клетка на модерните общества. Това ни най-малко не означава, че семейството няма значение в първите, нито роднинските връзки във вторите. Всъщност, понятието за семейство е двузначно в нашия разговорен език. От една страна, то обозначава хората, свързани по кръвна линия и евентуално роднините: чичовци, лели, баби и дядовци, братовчеди – всички те формират моята фамилия. От друга страна, под семейство се разбира група от хора, които живеят заедно в едно и също жилище, най-често родители и деца. Именно това древните са наричали „да живееш под един покрив“, а INSEE (Национален институт по статистически и икономически изследвания) отбелязва в своите преброявания с термина „домакинство“. Показателно е, че в нашето общество тези две толкова различни неща се назоват с една и съща дума. За анализа е необходимо да бъде заменен терминът семейство с родство (или родственици) в първия случай, и с домашна група във втория.

Бракът и родословието са два механизма за предаване – единият по женска линия, а другият – на блага и име. Все пак, бракът е механизъм за предаване и на нематериални блага от религиозен, духовен и културен тип. В преобладаващо земеделските общества земята е основна ценност. Предаването на земята следва принципи, твърде близки до тези за предаването на жените, доколкото жената в някои общества е стока, сравнима със земята, като добитъкът често служи за разплащателно средство при „покупката“ на жена.

За социолога и етнолога родството е социално, а не биологично явление. Като изучават родството, те всъщност изследват една социална система, която има определени връзки с биологичните явления, но те се интересуват от друго, а именно от начина, по който обществото третира биологичните явления: не от биологичната, а от социалната филиация, организирана чрез системата на родството. Обществата с развита система на родство, много по-усъвършенствана от нашата, имат същевременно само приблизителна представа за процеса на раждането. Според някои от тях, мъжете не са много полезни, доколкото те само „отварят пътя“, майката е, която на практика ражда детето, вследствие от което то е нейно дете, а не на мъжа. Други пък са убедени, че жената служи само за хранително убежище на детето, което е поставено в нея от мъжа и се развива там без да бъде белязано от майчината „наследственост“. Дори в нашето общество, в което науката отбелязва впечатляващи успехи, тези противоречиви концепции се сблъскват в дебата за противозачатъчните средства и аборта. Всичко това социологът разглежда като теми за идеологически изследвания, докато изучаването на родството и на брачния съюз е от друг порядък.

Семейството

1. СИСТЕМА

Трябва да се разграничи родството и племе. Родството е връзка между родител и дете. Родството е връзка между баща и дете. В някои общества напредъкът се измерва по гобройните р

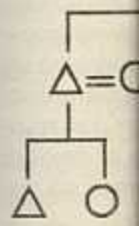
Кланът е група от хора, които са свързани със същи прародител. Такъв прародител, който могат да бъдат баща, който взема име) най-често е брой забранява (го) и често са конкретни, пр

Твърдението, обитавано разменят жене с население общността, н

Племето е група от хора, които са свързани чрез територията, най-често об

Ето един пример: майка ми има баща, който също има баща на баща ми.

Брат на

Паралелни

Тук са показани паралелните стрелки, които явяват се чрез у

1. СИСТЕМИ НА РОДСТВО

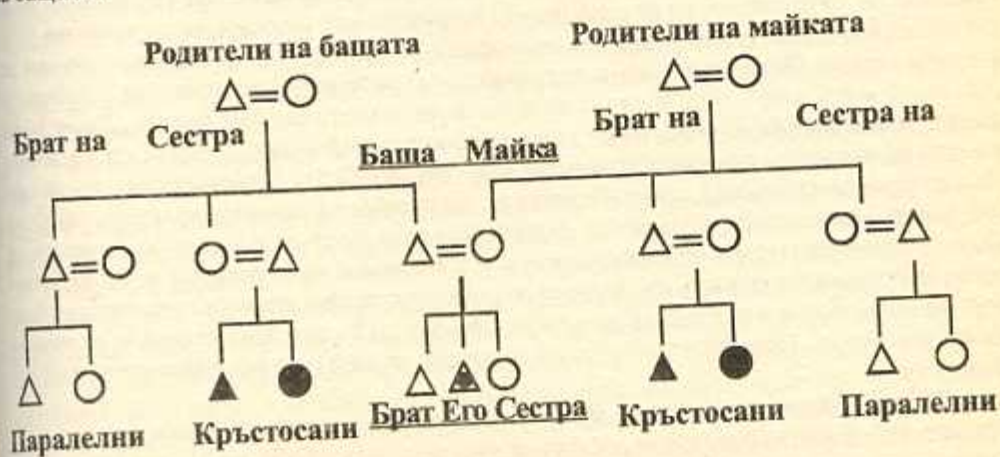
Трябва да бъдат дефинирани три твърде често използвани понятия: род, клан и племе. Родът е група от хора, които произхождат от един и същи познат им прародител. Родът може евентуално да се раздели в различни клонове, или потомства. В някои общества това е изключително разпространено явление: възможно е връщане назад във времето чак до осмо, девето или десето коляно и познаване на многобройните разклонения в другите клонове на един и същи род (кръвни родственици).

Кланът е група, която обединява хора, претендиращи че произхождат от един и същи прародител, без обаче да е възможно да се проследят всички звена от веригата. Такъв прародител може никога да не е съществувал реално, т. е. да е митичен прародител, и дори евентуално да не е бил човек. Някакво растение или животно могат да бъдат смятани за епонимен прародител, което се нарича тотемизъм. Хората, които взаимно си признават общ епонимен прародител (т. е. онзи, който им дава име) най-често са свързани в изследваните от етнологите общества от определен брой забрани с ритуален характер (може да се прави едно, или да не се прави друго) и често с хранителен характер (не бива да се консумират определени храни). По-конкретно, при тотемните кланове, не е разрешено да се консумира тотемът.

Твърде често понятието „клан“ се използва за дефиниране на дадено население, обитаващо определено пространство, където съжителстват кланове, които си разменят жени. Кланът обаче не трябва да бъде смесван със съседската група, т. е. с населението, което живее на дадена територия, нито с екзогамната група, т. е. с общността, която търси съпруги извън рамките на групата.

Племето по принцип обединява множество кланове и се дефинира частично чрез територията, върху която живее. Това е много по-разтегливо понятие, който най-често обозначава група с политическа природа.

Ето една родословна схема: бащата и майката; Егото (аз); брат ми и сестра ми; майка ми има сестра, която също има съпруг и момче и момиче; тя има и брат, който също има жена с момче и момиче; аналогично стоят нещата и за братя и сестрата на баща ми.

Тук са представени всички основни отношения на родството. Това е фундаменталната структура, която се възпроизвежда от поколение на поколение и се разширява чрез увеличаване броя на братята и сестрите. За да се даде сметка представи

тази фундаментална структура, съществуват два типа на установяване, т. е. две системи за определяне на родителите:

– Нашият тип установяване на родството е описателен: ние използваме думи, които описват ситуацията, позицията на индивидите. Аз (Егото) имам само един баща, следователно думата „баща“ определя единствено моя баща и никой друг. По същия начин, братята на баща ми и на майка ми са мои чичовци и вуйчовци, по отношение на мен те са в същата позиция;

– Други системи са класификаторни. Преди около един век Морган пръв посочва разликата между описателната и класификаторната система. В класификаторната система хората се нареждат под едно и също име, макар да не са в еднаква позиция. Така например, при някои племена, баща ми и неговият брат се смятат за мои бащи, така че наричам и двамата „тате“; по същия начин, майка ми и нейната сестра са разглеждани като мои майки, поради което и на двете казвам „мамо“ и се отнасям към тях по еднакъв начин.

Разказвайки за нравите на американските диваци, Лафит пише през 1724 г.:

При Ирокезите и Хуроните децата от една колиба разглеждат всички сестри на баща си като свои майки, а всички техни братя като свои вуйчовци. По същата причина те наричат „татко“ всички братя на своя баща и „леля“ всички негови сестри. Децата на майката и на нейните сестри, както и на бащата и на неговите братя, се разглеждат взаимно като братя и сестри. Що се отнася обаче до децата на техните вуйчовци и лели, т. е. на братята на тяхната майка и сестрите на техния баща, те се разглеждат просто като братовчеди.

Иначе казано, кръстосаните братовчеди в ирокезкото общество са разглеждани като братовчеди, а паралелните братовчеди са приемани за братя и сестри, а не за братовчеди.

Нещата малко се усложняват, ако вместо да разглеждате вуйчо си по майчина линия просто като вуйчо, вие се държите в определени ситуации така, сякаш той е ваша майка, вследствие от което можете да имате майка от мъжки пол. По аналогия можете да имате баща от женски пол, а именно сестрата на вашия баща. Това ясно показва, че не съществува връзка между биологичното и социалното явление.

Според нашата традиционна класификация „баща“ е този, който е женен за нашата майка. Онзи, който ни е дал живот – генетичният родител, за разлика от „бащата“, никога не е бил признат по силата на старото римско право: *„Pater is est quem justae nuptiae demonstrant“*, или казано с други думи: „Децата са на мъжа, комуто принадлежи ложето“. Вследствие от това, в нашата терминология, също както и в класификаторната, винаги трябва да се прави разграничение между генетичния баща и онзи, който е наричан „баща“, без всъщност да е такъв по смисъла на нашата номенклатура. Това традиционно и фундаментално правило в нашата система на роднински връзки, наследено от римското право, вече се поставя под въпрос: на извънбрачните деца се дава възможност да бъдат припознавани от техния генетичен баща. Така биологичното се завръща отново и се противопоставя на социалното.

Добавянето на поколение към схемата ни позволява да изучаваме организацията на рода. Дали първите две двойки са мои дядовци и баби по еднакъв начин? В зависимост от това дали сте в система на матрилинеарно или на патрилинеарно родословие, значение ще имат вашите дядо и баба по майчина линия или съответно по бащина линия.

2. ПАТРИ

Големи ните братъ ледния век ледствие с низация бе рилинеарна система, к люционист зите, тъй к

Матри

ята майка и ги преда баща на д същото им но той да

В пър без никой етнополит Китай: хор

Във

матрило майчина ситуация то то реш съпруг, к децата, м

За н при роди деца. За въщи (п семейств

Нек що общо ритета в

На

неарно, една и с дядовци то, по ед не на па ем след родител за нас и ници по ство ня друг; во ене то

Ос

2. ПАТРИЛИНЕАРНО, МАТРИЛИНЕАРНО

Големият спор, породен от известния текст на Тацит, според който при Жермените братът на майката се приема за баща, противопоставя етнолозите през последния век по въпроса дали всички народи отначало са били матрилинеарни и впоследствие са станали *патрилинеарни*. Всяко общество преминава от неясна организация без система за наследяване към матрилинеарна система и после към патрилинеарна система, за да завърши отново с недиференцирана или двустранна система, като тази, в която живеем сега. Тази гледна точка, подобно на всички еволюционистки визии за даден социален феномен, е съмнителна в очите на социолозите, тъй като не съществуват доказателства, които да я подкрепят.

Матрилинеарната система е най-проста, защото дъщерята остава при своята майка и брат си. Дъщерята, която живее при брат си запазва неговия клан и име и ги предава, заедно със семейните блага, на своите деца. Той е разглеждан като баща на децата й: доколкото тя дава името му на своите деца, последните имат същото име като това на техния вуйчо по майчина линия и следователно е нормално той да бъде разглеждан като баща в смисъла, който ние влагаме в това понятие.

В първия случай, идва генетичен родител, който създава дете и после си отива, без никой да знае, кой е бил той: това е рядък случай, който досега не е изучаван от етнолозите. Млад китайски социолог открива подобно явление при племе в Южен Китай: хората от племето На формират „общност без баща и съпруг“.

Във втория случай, съпругът живее при своя шурей. При тази матрилинеарна и *матрилокална* система мъжът живее при жената, а неговия шурей (вуйчото по майчина линия) е баща на семейството, като съпругът е само генетичен родител в ситуацията на чужденец или на принц, некоронован след брака си с принцеса. Третото решение е *патрилокалното*: жената отива да живее в семейството на своя съпруг, което води до очевидни усложнения, защото майката предава името си на децата, макар че живее в семейството на бащата.

За нас патрилинеарната система е по-лесна за разбиране: като мъж, аз живея при родителите си и предавам своето име, блага и семейно наследство на моите деца. За целта трябва да съществува генетична майка. Аз мога или да я доведа къщи (патрилинеарна и патрилокална система), или да отида да живея в нейното семейство (патрилинеарна и матрилокална система).

Нека пътят подчертаем, че термините „патриархат“ и „матриархат“ нямат нищо общо със системата на родство, доколкото определят разпределението на авторитета в семейството.

Нашето общество не е нито патрилинеарно, нито матрилинеарно – то е *билинеарно*, или недиференцирано, което означава, че бабите и дядовците всички са в една и съща степен баби и дядовци на „Егото“. Аз признавам всичките си баби и дядовци в равна степен като такива и получавам от тях блага, теоретично погледнато, по един и същи начин. Все пак, в нашата система съществува леко преобладаване на патрилинеарното начало, защото името се предава от баща на син. Ние живеем следователно в система, в която потеклото е по-маловажно в сравнение с прародителя. На практика, всички наши баби и дядовци, прабаби и прадядовци и т. н. са за нас и всички деца, произлезли от тези общи прародители, наши кръвни родственици по един и същи начин и в еднаква степен. Най-общо казано, младото домакинство няма причина да предпочита да живее по-скоро при един род отколкото при друг; вследствие от това то създава ново „семеино огнище“, така че по местоживение то става *нео-локално*.

Освен това, системата от задължения свързва отделните личности в система

на роднински връзки. По отношение на останалите членове на рода аз имам определени права и задължения (за уважение, подкрепа и т. н.), които са дефинирани в зависимост от тази схема и нейния организационен принцип. От друга страна, в някои общества кодексът на учтивостта в рамките на семейството е много по-развит, отколкото е в нашето общество, и определя с голяма точност типа отношения между всички членове на рода.

И накрая, благата се предават между индивидите в зависимост от принципите на наследяването. При патрилинеарната система аз наследявам дядо ми по бащина линия чрез моя баща; при матрилинеарна система наследявам баба ми по майчина линия чрез моята майка; а при недиференцираната система наследявам всичките си баби и дядовци чрез двамата ми родители.

3. ПРЕЖИВЯВАНЕ НА РОДСТВОТО

С някои от родителите човек има отношения на привързаност, сътрудничество и на игра, а с други – на авторитет, респект и подчинение. В зависимост от системата на роднинските връзки, едни и същи личности могат да пораждаат както първи, така и втори тип отношения. В нашето общество, най-общо погледнато, бащата олицетворява авторитета, а майката възплащава обичта. Чичовците и лелите представляват по-скоро обичта, отколкото авторитета, но има и такива системи на родство, при които ситуацията е напълно противоположна – там отношенията на родство произтичат от формите на авторитет в обществото като цяло (виж глава 1).

Ако определям вуйчо си по майчина линия като мой баща, аз имам с него отношения на син към баща. За сметка на това, ако генетичният ми родител не е дефиниран като мой баща, а просто като съпруг на майка ми, аз нямам към него отношения на син към баща. При матрилинеарната система, в която вуйчото е разглеждано като баща, обикновено отношенията на авторитет, т. е. „сериозните“ отношения, съществуват между вуйчото и егото, докато отношенията на егото със съпруга на майка му са предимно отношения на обич и приятелство, които не съдържат елементи на авторитет и сериозност, характерен за отношенията с бащата в нашето общество. Ако дефинирам вуйчо си като моя майка, доколкото според някои класификации това е моята майка-в мъжки род, аз имам с него отношения тип – майчински, т. е. от същия тип като тези, които поддържам с „истинската“ си майка.

Освен това, всички братовчеди в нашата социална система са относително далечни роднини, с които човек има подобни отношения като тези, които се поддържат между братя и сестри, но с по-слаба интензивност. В обществото, където паралелните братовчеди са разглеждани като братя и сестри, с тях се поддържа същият тип отношения, както с брат или сестра, докато кръстосаните братовчеди си остават просто братовчеди.

При определени ситуации, в които човек обикновено се подчинява на отношение на авторитет, ако отсъства йерархично отношение или чувство на привързаност, тогава съществува отношение на шега, евентуално на агресивна шега. Съществуват различни примери за това, особено между кръстосани братовчеди или между братята и сестрите на майката и бащата. В нашата система на родство, в която нищо не е толкова кодифицирано като в обществата, изучавани от етнолозите, съществуват все пак роднини, с които човек обикновено се шегува повече, отколкото с други. Тъщата има отношение на авторитет и агресивност спрямо своя зет, за чието компенсирание се установяват игрови отношения.

Теоретично погледнато, авторитетът на дядото трябва да е по-голям от този на бащата. Компенсаторният принцип обаче изисква това отношение на авторитет да

прескача едно поколение. В множество общества не съществуват отношения на авторитет между внуците и техните баби и дядовци, а напротив – отношения на привързаност и понякога дори на равенство между дядото и внука; внукът има с дядо си същите отношения като тези, които поддържа в определени отношения със своите братовчеди. В по-сложните системи може да се случи така, че „егото“ да бъде разглеждано като по-висше поколение в сравнение с вуйчото, който може да бъде смятан от племенника си като негов собствен племенник. В нашето общество отношенията между баби, дядовци и внуци са от любящ тип, коренно различен от авторитарния тип отношения, характерни за повечето селски общества.

Вуйчото може да бъде разглеждан като идеалната любяща фигура, като резервен баща; това много точно се изразява от латинския термин *avunculus*, който е умалително на „дядо“. За сметка на това, в патриархалното семейство именно дядото разполага с максимален авторитет и по-нататък ще видим защо това е така.

Различните системи на родство използват всички възможни решения на социалните отношения, установени във връзка с роднинските отношения и правилата на брака; дори и такива, които изглеждат на нас, западните, възможно най-абсурдни. „Диваците“ изглежда са се отдали на своеобразна интелектуална игра за свое забавление и за радост на етнолозите, които вече могат да представят тези системи чрез математически модели.

4. БРАКЪТ

Бракът има основната функция да свърже два рода, между които преди това не са съществували връзки. В повечето общества именно жената осигурява свързването на двата рода. Жената е социалната връзка, която обединява в едно общество различните родове. В този смисъл, жената изпълнява функция на „разменна монета“ по същия начин, както това правят парите в икономическите отношения. Жените биват разменяни за поддържане на социални отношения, също както парите се разменят за поддържане на икономически отношения. В своите етнологични бележки за Нова Каледония, Лийнхард заимства от местните жители следното обяснение за ролята на жената: „Жената е като движението на иглата за шиене на покрив, която ту навън, ту навътре извежда и довежда винаги същата лиана, която задържа сламата“.

Ролята на жената следователно е свързана с принципа на *екзогамията*: вие трябва да си изберете жена извън своя род, ако искате да имате отношения с другите родове. Често се смята, че правилото на екзогамията е негативно: „Ти не можеш да се жениш за сестрите или за братовчедките ти“. На практика обаче, то може да бъде разглеждано като позитивно правило, утвърждаващо социалното съществуване на другите, сред които човек си избира съпруга. То не предпазва срещу биологичната опасност на кръвното родство, а отразява необходимостта от социални отношения между два различни рода.

Проблемът с *табуто* (забраната – бел. ред.) за *кръвосмешението* може да бъде тълкуван именно по този начин. „Ти не трябва да имаш сексуални отношения с своята сестра“ е забрана, често интерпретирана като природна даденост: семейството, в което съществуват несексуални връзки с родители, братя и сестри, предизвиква своеобразно „естествено отвращение“ към кръвосмешението. Други са на мнение, че всички мъже имат съзнанието за биологичните последствия от кръвното родство. Тези обяснения обаче не отразяват всеобщността на явлениято, нито неговата специфика.

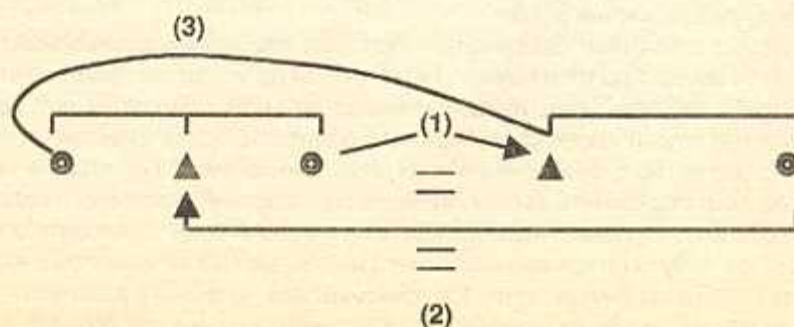
Всъщност, табуто на кръвосмешението има за цел да ви предложи жена извън рамките на вашата социална група. На практика, вие не можете да претендирате за сестрата на другия, ако не се откажете от собствената си сестра. Можете да очаква-

те другият да ви даде сестра си, само доколкото вие сте готов да му дадете своята: това е принципът на размяната, на който ще се върнем отново в глава 9.

Маргарет Мийд моли един от Арапешите да си представи какво би казал на някой, който иска да се ожени за сестра си: „Ти би искал да се ожениш за сестра си, да не си полудял? Ти не желаеш да имаш шурей? Нима не разбираш, че ако се ожениш за сестрата на друг мъж и че ако друг мъж се ожени за твоята, това прави двама шурей, докато ако се ожениш за собствената си сестра няма да има нито един? С кого тогава ще ходиш на лов, с кого ще обработваш земята, на кого ще ходиш на гости?“ Тази „аргументация“ показва, че въпросният дивак има абсолютно ясна теория за полезността на табуто за кръвосмешението, чието спазване осигурява както съпруга, така и шуреи.

В някои общества не просто съществува забрана за женитба с членове на рода, но са налице препоръчителни бракове, в частност браковете между кръстосани братовчеди: така „Егото“ е подтиквано да се ожени за дъщерята на вуйчо си. Преференциалният брак между кръстосани братовчеди е един от най-често срещаните обичаи, но съществуват и други системи, особено тези, които влизат в сила в случай на смърт на единия от съпрузите: останалият жив трябва да се омъжи/ожени за брата или съответно за сестрата на починалия си съпруг (левират – брак между зет и снаха). На практика, доколкото бракът е отношение, което свързва два рода чрез размяната на жени и на блага, ако мъж се ожени за дадена жена (брак N 1) и ако тази жена има брат, а той (съпругът) има сестра, логично е за допълване на размяната и за затваряне на кръга те също да се оженят (брак N 2).

По принцип, размяната на жени е съпътствана и от размяна на стоки. За да си достави определена жена (N 1), Егото може да даде в замяна своята сестра на брата на жена си (N 2): така размяната е осъществена и двата рода не са в дълг помежду си, освен ако жената на Егото почине – тогава за възстановяване на равновесието става необходимо шурейт да има друга сестра, която да даде на Егото (N 3). Този риск показва, че твърде рядко размяната на сестрите може да се осъществи пряко и толкова просто. На практика, множество родове участват в една понякога широка система на циркулацията на жените и при необходимост компенсацията се извършва чрез различни блага (най-често добитък, пари или скъпи и луксозни стоки): така, вместо да дава своята сестра (N 2), Егото предлага стоки на мъжа от рода на жена си и именно това се нарича цена на годеницата. Ако съпругата почине или се окаже бездетна, цената на годеницата трябва да бъде платена (N 3) и за да се предпази от подобен риск, Егото дава само част от цената в момента на сватбата, като другото остава под формата на „дълг“: лесно е да си представим какви пазарлъци за компенсации между родовете могат да породят тези „дългове“ след известно време.

Трябва да се подчертае, че цената на годеницата е в известен смисъл антитеза на зестрата, позната в някои селски и буржоазни общества: зестрата се дава на мъжа едновременно с жената, за да се формира определено имущество и да се помогне за посрещане на нуждите на новото домакинство; в случай на смърт на жена без деца, зестрата се връща в нейния род. Осигуреният със зестра брак е съюз, който води не само до създаване на съпругеска двойка, но и на общо имущество за двата рода – например земи за формиране на селско стопанство. Цената на годеницата предполага, че жената е разглеждана като продуктивно благо (създава деца и труд), докато зестрата означава, че тя „струва“ повече, отколкото може лично да допринесе.

5. ИЗБОРЪТ НА СЪПРУГ

Бракът може да бъде разглеждан като „матримониална“ стратегия. Суверените женят своите деца, за да сключат съюз: така Наполеон се жени за Мари-Луиз, за да си осигури мир с Австрия. Родът винаги се стреми към брак с други богати, мощни и престижни родове, за да могат тези бракове взаимно да ги укрепят. Умелата брачна стратегия може да позволи на даден род да забогатее, като ожени своите синове за жени с големи зестри; тя позволява също на роднинския кръг да придобие власт в дадено племе или село чрез свързване с други влиятелни родове. Така се дефинират две брачни стратегии: едната е насочена към богатството и води до ограничаване на браковете и минимално разширяване на рода; другата има за цел властта и по тази причина се ориентира към многобройни родове, чрез които да си осигури широка мрежа, клиентела, роднини.

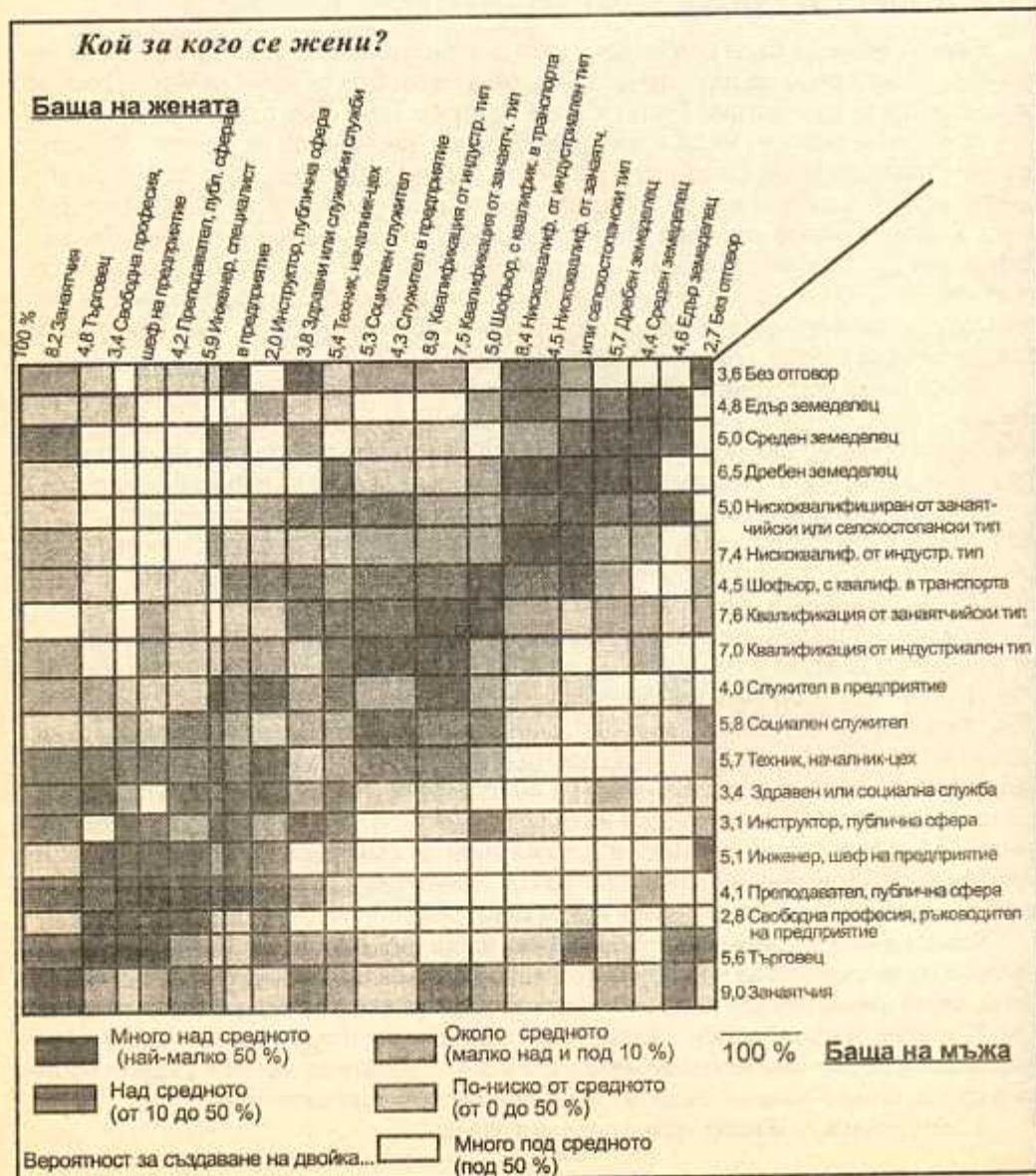
Теоретично погледнато, нашето общество ни позволява да избираме съпруга във всяка група на човешкия род. Без да стигаме до планетарен мащаб, нека приемем, че по принцип французинът може да избира съпруга в която и да е група от французи. Идеалната представа за брак в нашето общество е свързана с ролята на случайността, доколкото единствено нейните закони управляват избора на съпруг, и това е идеалният модел, върху който функционира индустриалното общество. Професионалната и географска социална мобилност на индивидите по принцип не трябва да бъде ограничавана от правилата на преференциалния брак.

Все пак, изследванията върху брака показват, че на практика изборът на съпруг в нашето общество е твърде силно ограничен от социалните структури и обичаи. Роднинският кръг и брачните стратегии вече не определят избора на съпруг, както това става в „етнологичните общества“; сега решаващи са професионалните групи, социалната стратификация и географската близост. Въз основа на много подробно проучване, проведено в продължение на 40 години, А. Жирар показва за първи път факторите, които обуславят избора на съпруг, които той нарича правило на „хомогамията“. За разлика от „ендогамията“, „хомогамията“ означава, че човек се жени за подобен на себе си; при „ендогамията“ той се жени в рамките на своята група, а при „екзогамията“ сключва брак с човек извън тази група.

Хомогамията е предимно от географски характер. Вие имате много по-големи шансове да се ожените за някого, който живее географски близо до вас, отколкото с някой, който живее някъде далеч: 57 % от съпрузите живеят в една и съща община, а 81 % в един и същи район. Освен това, социалната и културната хомогамия е твърде разпространено явление: между 2/3 и 3/4 от хората се женят в същата социална среда, или по-точно в същата социо-професионална категория.

В тази връзка А. Жирар прави следния извод:

На практика, въпреки че нещата са възможно най-банални, преходът от ергенство към брак не изглежда лесен. Обществото изглежда е взело в тази сфера двойна предпазна мярка – от една страна, за да регулира отношенията между мъжете и жените, то е поставило бариери от всякакъв характер: морални, религиозни или просто социални, от типа на елементарните съответствия, усвоявани още от детството и предназначени да овладяват взаимното привличане между половете. От друга страна, то толкова е преуспяло в това отношение, че става необходимо да предложи и средства за вдигане на тези бариери под негов контрол. Именно това е целта на различните повече или по-малко спонтанни групирания, една от чиито функции е да сближават личности, имащи нещо общо помежду си; сред най-съществените роли на празниците, организирани от тези групи, е да се позволи на младежите от двата пола не само да се срещат, но и да сключват брак.

Изсп
стр. 172).
правилат
нататък,
ход губи
Грас
оналните
рат върх
разпръск

100 %
3,0 Едър земеделец
3,1 Матък и сран

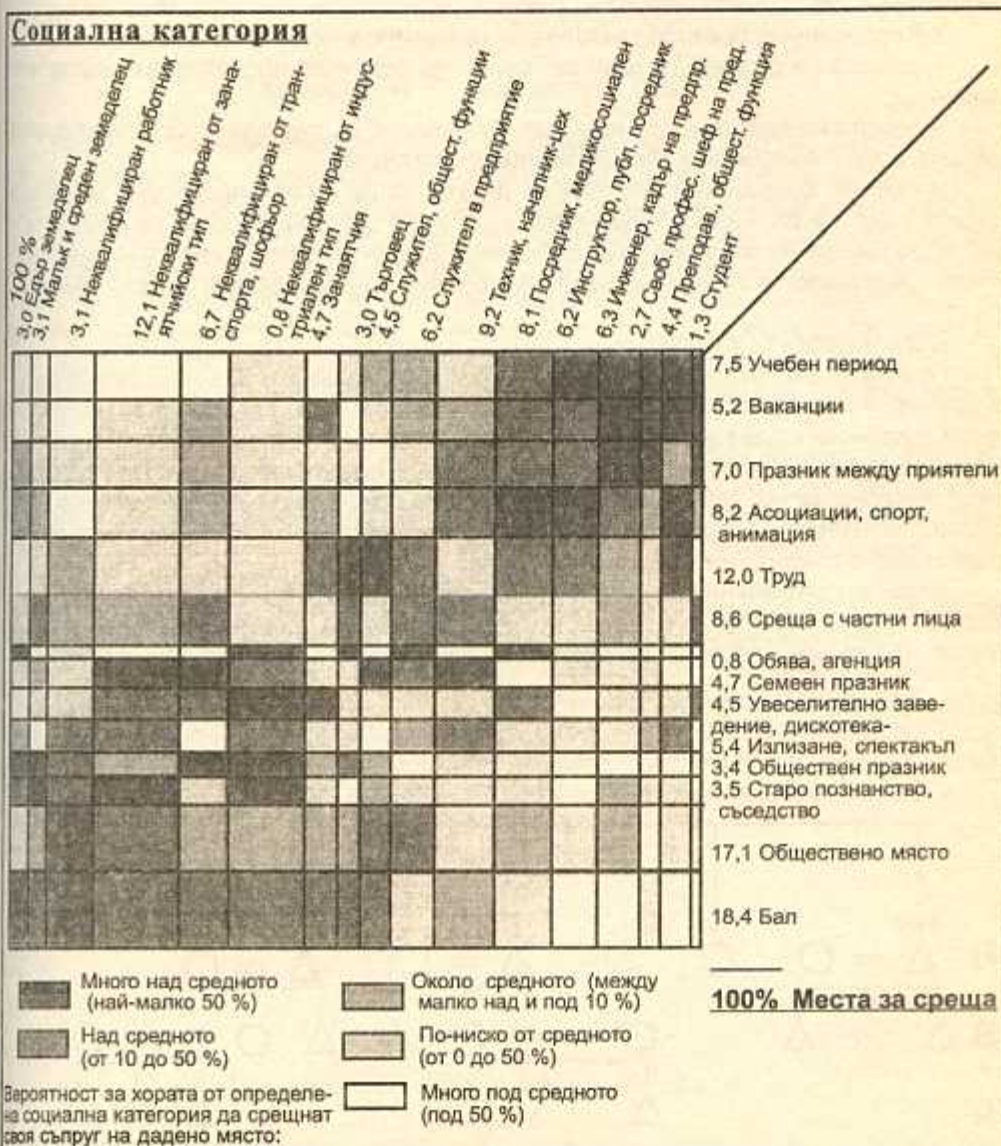

Вероят
на соц
своя ст
Източн
Терен
1984 г.
ни спо

ът от ергенст-
сфера двойна
ъжете и жени-
и или просто
ството и пред-
уга страна, то
жи и средства
на различните
да сближават
а празниците,
не само да се

Изследването на Жирар е повторено през 1984 г. от Херан и Бозон (виж *Terrain*, стр. 172). След 30 години то потвърждава същественото от наблюденията на Жирар: правилата, които предопределят избора на съпруг въобще не са се променили. По-нататък, във връзка със стратификацията (глава 10), ще видим, че социалният произход губи определящата си роля, а расте значението на образователното равнище.

Графиката на предходната страница ясно показва влиянието на социо-професионалните категории: на нея се вижда, че в голямото си мнозинство съпрузите се намират върху диагонала на схемата, като само децата на занаятчиите имат по-изразено разпръснат избор.

Източник: Проучване „Формиране на двойките“, INED (Нац. и-т по демографски изследвания), 1984 г.
Терен: Хора, живеещи в двойки, женени или не, и на възраст не по-малко от 45 години към 1 януари 1984 г. (в 98 % от случаите общият им живот е започнал между 1960 и 1984 г.). Тук двойките са подредени според професията на мъжа.

на мъжа

вания), 1944 г.

Освен близостта по местоживееене, местата за среща спомагат на бъдещите съпрузи да ориентират своя избор към подобните на себе си. На практика, местата за среща са специфични за всяка социална категория:

- местата за учене и ваканции за децата на инженерите и кадрите от частния сектор;
- съюзите на интелектуалните професии;
- частното общуване за свободните професии, висшия персонал и инженерите от частния сектор;
- за разлика от това, работниците се срещат на публичните места и в частност на вечеринките;

Хетерономните бракове се сключват предимно в нетипични среди:

- децата на кадрите си намират съпруг от различен произход при народните празници;
- децата на работници си намират „буржоазен“ съпруг в затворени места: асоциации, спортни клубове и образователни институции.

И накрая, социалната позиция на дядото също играе определена роля: ако дядото и бабата са „буржоа“, техните внуци се срещат твърде рядко на публичните места; за сметка на това, ако те са работници, срещите стават по-често на публично място. Съвкупността от тези наблюдения е резюмирана в дадената по-долу графика.

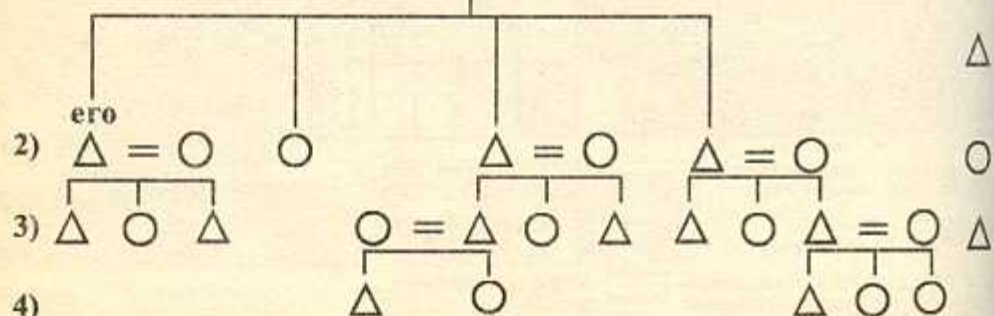
6. ДОМАШНАТА ГРУПА

При сравняването на 250 различни общности, изучени от Мърдок, две са полиандрични, 43 са моногамни, 195 разглеждат полигамията като желан, но статистически ограничен модел до под 10 % от „домакинствата“. Груповият брак и неустойчивите сексуални общности са слабо представени. Някои общества институционализират хомосексуалността. И накрая, в обществата, признаващи разграничението между бащата и генетичния родител, изневярата не съществува. Следващият анализ се ограничава в рамките на моногамните групи.

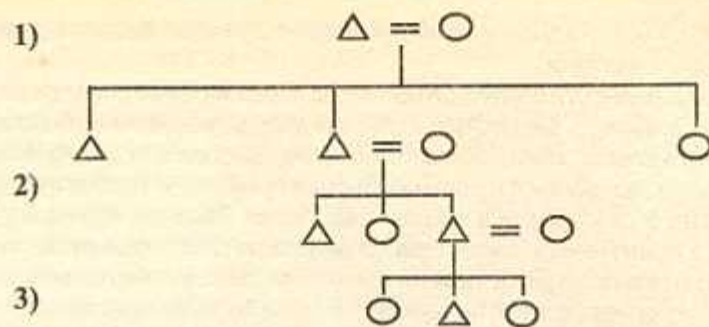
Няколко графики ни позволяват да представим трите фундаментални типа домашни групи: общностно семейство, родово семейство и съпругеско семейство (тук временно запазвам термина семейство, за да подчертая неговата двуизмерност).

Поколения

1)

 $\Delta = \bigcirc$ Домашни
прислужници

Графика 1: Общностно семейство

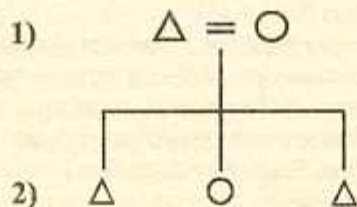
Графика II: Родово семейство

Различни термини са използвани за обозначаване на първия тип семейна структура: „патриархално семейство“, „разширено семейство“, „обединено семейство“ (превод на английското *joint family*). Понятието „общностно семейство“ изглежда най-подходящо. Общностното семейство обединява в една и съща домашна група бабата и дядото, техните семейни деца, които имат свои деца (внуците на бабата и дядото), и евентуално, ако внуците на свой ред са се оженили и имат деца, се включват и правнуците. Всички те живеят заедно. Тази „домашна група“ включва хора, свързани или несвързани по кръвна линия, които живеят заедно около едно огнище и софра, както гласят старите текстове: домашните прислужници живеят „в семейството“ като част от него.

„Родовото семейство“ се характеризира с наличието на множество поколения, най-малко три, евентуално и четири, но с една единствена двойка за всяко поколение. Ето защо, върху графиката са отбелязани клоновете на първото поколение, без семейните деца: те са напуснали семейството. В семейната група живеят единствено несемейните чичовци и лели.

И накрая, „сърпусеското семейство“ е домашна група, която ние добре познаваме – то събира около домашното огнище само бащата, майката и несемейните деца.

В общностното семейство групата е многобройна; тя включва до двадесетина души, за разлика от третия тип групи, които са сравнително ограничени. На върха йерархията стоят единствено дядото и бабата. Децата са определен брой мъже и жени, които на свой ред имат деца; те всички са родители по отношение на своите деца, а децата са братя, сестри и братовчеди по отношение едни на други.

Графика III: Сърпусеско семейство

Следователно, във всяко поколение множество индивиди са в едно и също положение на син, дъщеря, зет или снаха; те са едновременно деца на бабата и дядото, и родители спрямо собствените си деца и племенници. На практика, децата на Егото са племенници на неговите братя и сестри и обратно, както и всички внуци

са братовчеди, имащи еднаква позиция по отношение на бабата и дядото, и на различните двойки родители.

Това са очевидности и може да изглежда неразбираемо защо въобще изрично ги разглеждаме. Правим го, защото оттук следват определени изводи. В една такава структура, семейната клетка, която съответства на семейството от схема III, вече не представлява отделно „семейство“ и дори може да се приеме, че тя практически не съществува, доколкото е разтворена в общото семейство. Така децата на Егото не са вече негови деца, а племенници; освен това, за децата на Егото техният баща и майка не са в коренно различна позиция от тази на техните чичовци и лели; всички деца от третото поколение имат еднакъв тип отношения с възрастните от предходното поколение. И ако поколенията се кръстосат, може да се допусне, че децата от четвъртото поколение на един от клоновете ще се окажат на еднакъв план с тези от третото поколение на друг клон. Вследствие от това наблюдаваме социални позиции, които съответстват една на друга, а не индивидуални и специфични позиции за всеки индивид.

Втората същностна характеристика на тази група е нейната устойчивост. Бидейки многобройна, тя може да загуби някои от своите членове, без това да засегне самото ѝ съществуване. Ако цял клон отпадне, групата ще бъде намалена по численост, но ще продължи да живее върху абсолютно същите принципи. Това че Поп, Жул или Денис са починали, не променя практически нищо в нейната структура. Дори простият факт, че можем да посочим кое да е име, е доказателство за това.

Единствено бабата и дядото имат дотолкова уникална позиция, че може да се предположи, че тяхното изчезване ще засегне групата. И това е наистина фундаменталният проблем на семейната структура от този тип. При смъртта на дядото и бабата всеки клон рискува да обяви своята независимост и да пресъздаде, макар и с поколение по-малко, абсолютно същата схема като на предходното семейство. В случай, че братята и сестрите все пак останат да живеят заедно, най-старият брат ще бъде разглеждан като глава на семейството, т. е. като „патриарх“. В някои общества бабата става „матриарх“. И накрая, в някои от големите семейни общности (задругите и наследствените общности) патриархът понякога бива избиран.

Родовото семейство на пръв поглед е от междинен тип, но е коренно различно по своя принцип. То е не по-малко устойчиво в сравнение с първото, но позициите на всеки от индивидите са уникални по своя характер. Също както и при общото семейство, бабата и дядото са сами, но и техните деца също са сами в качеството си на родители. Техните евентуални братя и сестри остават несемейни. Вследствие от това внуците са единствените „деца“, доколкото техните родители, бидейки единствени в това си качество, не могат да бъдат смесвани с чичовците и лелите (вж. *Grands Thèmes*, текста на Лео Пле).

По принцип, общностното и родовото семейство притежават „наследство“, което е икономическа основа на семейството и му позволява да съществува. Собствеността и управлението на имота принадлежат на дядото, който е и глава на семейството. Това е типът семейство в някои традиционни селски общества, буржоазни общества и занаятчийски групи. Един от най-добре познатите примери в това отношение е южната славянска задруга.

Ако се премахне **патримонията**, общностното семейство обикновено се разпада, тъй като всеки трябва да заработва някъде другаде хляба си и доколкото не съществува причина всички да остават заедно единствено за да потребяват. На практика, семейството е едновременно производствена и потребителска единица, а производствената активност, като главен фактор за неговото съществуване, се осъществява благодарение на патримонията. Освен това, съхраняването на фамилията имот се осигурява именно от неделимостта на общото семейство. В родовото семейство це-

дотого, и на раз-

бще изрично ги
на такава струк-
вече не предс-
ески не същест-
ото не са вече
а и майка не са
деца от третото
поколение. И
ото поколение
поколение на
о съответстват
ивид.

стойчивост. Би-
това да засегне
лена по числе-
и. Това че Пол,
ната структура.

ство за това.
че може да се
истина фунда-
та на дядото и
здаде, макар и
о семейство. В
й-стариат брат
х". В някои об-
ейни общности
абиран.

оренно различ-
то, но позиции-
и при общото
в качеството
ни. Вследствие
бидейки един-
и лелите (виж

аследство", ко-
вува. Состве-
ава на семейс-
та, буржоазни
ри в това отно-

новено се раз-
и доколкото не
бават. На прак-
иница, а произ-
се осъществя-
илния имот се
семейство це-

лостта на патримонията се гарантира чрез напускането или ергенството на по-младите братя и сестри. Семейството и патримонията следователно взаимно се обуславят.

И в двата случая липсва прекъсване на продължителността. Обратно на това, съпружеското семейство се създава в момента на сключването на брак между съпрузите, допълва се от раждането на децата, разпада се при женитбата на тези деца и изчезва при смъртта на единия от съпрузите.

В „съпружеското семейство“ обикновено средството за зарабатване на хляба е активността на мъжа и евентуално на жената. Патримонията тук няма особено значение. Именно доходът от трудовата дейност на единия или и на двамата родители осигурява икономическата издръжка на семейната група, която вече не представлява производствена, а само потребителска единица, тъй като трудът се полага най-често извън рамките на семейството; културният капитал става основно достояние, доколкото именно той позволява на човека да осигурява своя живот; той се придобива в хода на училищното обучение и се предава от семейството. Дългото просъществуване на този тип семейство не е необходимо, защото всеки от индивидите може да произвежда и да изхранва себе си и своите деца. Както вече посочихме, мобилността на семейството е важен елемент от функционирането на обществото.

7. ФУНКЦИЯ И КОНФЛИКТ

Нека сега разгледаме отношенията между членовете на семейството. В нашата система те са главно афективни отношения. Именно взаимното привличане подтиква съпрузите да сключат брак и да основат своето съпружеско семейство. Емоционалната връзка между родителите се разширява впоследствие и към децата. За разлика от това, в общото семейство формите за изразяване на чувствата са съвсем различни. Доколкото съпружеската клетка разполага с малка автономия, емоционалната връзка между родителите и децата е структурно слаба. Главна причина за брака не е любовта, а необходимостта от функциониране на семейството, например разширяването на патримонията. Социалната целесъобразност, икономическите интереси и играта на родство пряко определят избора на съпруг/а/. Чувствата не са необходими за функционирането на общото семейство.

Оттук произтичат определени следствия за отношенията на възпитание. Обикновено, в „съпружеското семейство“ бащата притежава главния авторитет. В „общностното семейство“ обаче, авторитетът принадлежи на патриарха, когато става дума за патриархална система, или съответно на бабата, в условията на матриархална система. „Бащиният“ авторитет е усилен от функцията на управление на имотите, която принадлежи единствено на патриарха. Останалите възрастни, стоящи под патриарха, независимо от техните кръвни връзки и съответните им позиции по отношение на патриарха, не разполагат с никакъв авторитет. Това не означава, че те не притежават определени форми на влияние и власт, но по принцип те нямат авторитет спрямо никой друг от членовете на семейството.

Вследствие от това, задължението за възпитанието на децата пада върху патриарха и бабата. Така децата не са възпитавани от своите родители, а от техните баба и дядо, както и от семейната група като цяло. Освен това, доколкото децата са многобройни, тяхната социализация се осъществява колективно, а не е задължение на отделните индивиди: всички възрастни (бащи, майки, чичовци, лели и дори домашните прислужници, които понякога са наричани чичо или леля) възпитават всички деца, а дядото или бабата са върховната инстанция на авторитета. Доколкото възпитанието е основано върху колективно социално отношение, проявата на чувства става излишна, тя не притежава необходима структурна функция. В общ-

ностното семейство всички членове, бидейки подчинени на тоталния авторитет на бащата, са равни и могат единствено заедно да въстанат срещу неговия авторитет. бунтът е единственият възможен начин за действие.

Не е необходима подробна аргументация, за да се покаже, че за разлика от това, в съпружеското семейство авторитетът и възпитанието са индивидуализирани и са основани върху чувствата на любов и привързаност. Вследствие от това, съпружеското семейство е място за възпитание в автономия, равнопоставеност и индивидуалност.

Във всички тези аспекти родоначалното семейство може да изглежда като междина група, но то е на практика тип със своя собствена оригиналност. Доколкото патримонията и неговата икономическа основа, обикновено логиката на личните чувства е изпишна; доколкото обаче в него има само една двойка родители, емоционалните отношения не са компенсирани от многообразието на ролите. Вследствие от това, отношението родители-деца си остава важно, като отношението между бабата, дядото и децата е също твърде важно, защото бащата винаги е в отношения дете-баща по отношение на дядото. Съществува следователно аналогична ситуация в двете основни поколения, както и двойственост на позицията на бащата от една страна по отношение на неговия баща, и от друга страна спрямо собствения му син.

Чисто логически, тази система би трябвало да се характеризира с максимални и некомпенсирани напрежения. Възможните напрежения в общностното семейство се компенсират от многообразието на ролите и от големия размер на групата. В съпружеското семейство всички напрежения са компенсирани от емоционалната връзка, която трябва да бъде достатъчно силна. За сметка на това, в родоначалното семейство конфликтите са многобройни: конфликти на авторитета между бабата, дядото и родителите върху децата; конфликти от икономически характер между дядото, като собственик на имотите, и бащата, който осигурява основния дял от трудовата дейност; конфликти между бабата, която смята, че именно тя трябва да управлява къщата, и нейната снаха, и т. н. Социалната система, която обхваща семейството, трябва следователно да налага изключително силни норми на дисциплина, на респект към авторитета, на уважение към старите и възрастта, за да могат тези напрежения, некомпенсирани в рамките на семейството, да бъдат урегулирани от строгите и стриктни правила на обществото. Следователно, то формира у децата уважение към йерархията и авторитета. Емануел Тод показва, че различните структури на родство обясняват политическите ориентации в Европа и дори ерата на разпространението на комунизма по целия свят.

Според Лео Пле „родовото семейство“ е идеалното семейство, което той би искал да види утвърдено във всички общества чрез „социалната реформа“. Тази загриженост просто издава неговите симпатии към социалните норми на обществото, в което не съществува семейство от този тип: респект към авторитета, към традицията и към „християнските ценности“, такива, каквито той ги разбира.

Общността семейство изпълнява определени функции по отношение на своите членове. То защитава децата срещу опасностите на обществото и ги предпазва от болести. Семейството трябва да поддържа своите членове при всички обстоятелства. И обратно, изключено е една ограничена група, каквато е съпругеското семейство, да може да се защити като единна общност срещу външния свят. Необходимо е следователно да бъдат създадени други институции, за да се осигури тази защита срещу социалните рискове и опасността от заболяване.

Същото се отнася и за възпитанието. В общността семейство децата могат да бъдат възпитавани изцяло в рамките на домашната група, като при това обучението, само по себе си, има малко значение. Децата виждат в ролите на своите родители, чичовци, лели, баби и дядовци цялостното упражняване на необходимите ком-

петентности за
изцяло в рамк
родителите за
осигурят обуч
дят същата п
които да осиг

Общността да осигури радостта на младия човек, това, домашното, едновременно да вдига гласа за да слуша извън семейното време

Тук сам семейството, ношения съмейната роля членове на който зараба та възплъща към тях раз подобно на на, можем д развива в А до домашно вото на оби към матриа

И накрай
различни на
вано отнош
привилегир
между поло
ния във въ
тание и за

8. КОИ

В навес
съпружеск
и искат да
тва с три
водите са
църква, из
XIX век без
ат и в село
ражданият
по-конкрет

авторитет на
вия авторитет:

азлика от това,
ириани и са ос-
съпружеското
дивидуалност.

жда като меж-
ст. Доколкото
личните чув-
тели, емоцио-
е. Вследствие
ето между ба-
е в отношение
ична ситуация
щата от една
ения му син.

с максимални
то семейство
на групата. В
иционалната
родоначално-
между бабата,
тер между дя-
дял от трудо-
бва да управ-
аща семейст-
исциплина, на
да могат тези
регулирани от
ира у децата
ичните струк-
ри ерата на

което той би
форма". Тази
на общество-
ета, към тра-
ра.

ение на сво-
и предпазва
ички обстоя-
съпружеското
я саят. Необ-
осигури тази

децата могат
ова обучени-
своите роди-
одимите ком-

петентности за мъжа и жената. Вследствие от това, те могат да бъдат възпитани изцяло в рамките на тази система. И обратно, в домашната група от съпружески тип родителите работят хляба си извън пределите на семейната клетка и не могат да осигурят обучението на своите деца, които освен всичко друго, може и да не наследят същата професия. Вследствие от това трябва да бъдат създадени училища, които да осигурят образованието и обучението на децата.

Общностното семейство представлява достатъчно многобройна група, способна да осигури развлеченията на своите членове. Както казва поговорката: „колкото полуде човек, толкова повече се забавлява“. При това, то е многобройно в отделните възрасти — момчета и момичета, мъже и жени от различните поколения. Обратно на това, домашната група от съпружески тип очевидно не е в състояние да осигури едновременно свободното време на децата и това на техните родители: децата обичат да вдигат шум, а родителите напротив, предпочитат спокойствието и тишината, за да слушат например музика. Това поражда конфликт, чието решаване изисква извън семейството да бъдат осигурени различни условия за прекарване на свободното време за родителите и за техните деца, за мъжете и за жените.

Тук само пътом ще маркираме цял сектор от социологическото изследване на семейството: изучаването на семейните роли в рамките на семейството. Какви отношения съществуват например между бащата и майката?... Как се дефинира семейната роля на бащата и на майката в качеството им на възпитатели или като членове на семейството? В традиционното съпружеско семейство бащата е този, който работи хляба, а майката осигурява топлината на семейното огнище. Бащата възпелства авторитета по отношение на децата, а майката напротив, проявява към тях разбиране и обич. Обстоятелството, че все повече жени днес имат заетост, подобно на своите съпрузи, практически не променя тази структура. От друга страна, можем да си представим една различна система, която виждаме активно да се развива в Америка: авторитетът принадлежи на майката, защото именно тя остава до домашното огнище, докато бащата има склонност все повече да изразява чувството на обич към децата. Именно по тази причина може да се говори за тенденция към матриархат в определени социални слоеве на американското общество.

И накрая, отношенията между родители и деца могат да бъдат разбирани по различни начини в зависимост от цивилизациите. Може да се вижда привилегировано отношение между мъжете от една страна, и жените от друга; или обратното, привилегировано отношение между поколенията, между родители и деца, както и между половете, баща-дъщеря, майка-син и т. н. В зависимост от този тип отношения във вътрешността на семейството, съществуват и съответни системи за възпитание и за изграждане на личността, които са диаметрално различни.

8. КОНКУБИНАТ, РАЗВОД, ПРЕСТРУКТУРИРАНЕ

В навечерието на Втората световна война във всички индустриални държави съпружеското семейство става преобладаващ модел: всички се женят все по-млади и искат да имат поне две деца — ергените и момите са малцинство, броят на семействата с три деца силно намалява, а безбрачното съжителство (конкубинатът) и разводите са рядко явление. Абсолютната моногамия, проповядвана от Католическата църква, изглежда има всички шансове да се наложи. Това е новост, доколкото през XIX век безбрачните съжителства са многобройни в средите на градския пролетариат и в селскостопанските региони, в резултат от което към средата на века 40 % от ражданията са декларирани като „извънбрачни“. Ергените също са многобройни, по-конкретно в средите на домашните прислужници.

Изведнъж, в средата на 60-те години броят на разводите рязко нараства, както и този на момите и ергените, конкубинатът се разпространява, възрастта за женитба расте, броят на децата, родени извън брака се увеличава, за да достигне почти едно първо раждане от две (50 %), появяват се *семействата с един родител* и такива, които наричаме реструктурирани. Добрата стара хомогенност, която изглеждаше, че се утвърждава след войната, е взривена и семейните форми се разнасят до такава степен, че в Париж и Дания половината от жилищата приютяват по един единствен човек: „домакинството“ на изследователя-статистик губи своята обосновка. Внезапността на тази смяна в тенденциите изненадва всички наблюдатели и особено демографите, свикнали с бавните и предвидими развития.

година	% неженени	% разведени по отношение на браковете	% раждания извън брак	% домакинства от по 1 човек	Възраст за омъжване на жените	Възраст женене на мъжете
1970	26,5	11,8	6,8	22	22	24
1999	33,3	38,4	39	30,5	27,7	29

Растящият брой разводи води до увеличаване и на броя на неженените, на семействата с един родител и на безбрачните съжителства, защото не всички разведени се женят отново, макар че повечето от тях наистина го правят и така формират с новия си съпруг, неговите деца и техните собствени деца, едно ново семейство, което наричаме реструктурирано и което може да се разрасне чрез нови раждания. Тези семейства коренно трансформират традиционната концепция за единството, формирано от двойката и нейните деца, на практика в тази нова семейна форма децата остават свързани с техния родител, който е напуснал семейното огнище. Обикновено за да формира друго такова: семейството се превръща в мрежа, чиято теоретична схема включва три рекомпозирани двойки, свързани с две други двойки и с шест домакинства на баби и дядовци. Освен това, всички тези отношения подлежат на преоткриване, защото всеки „доведен родител“ замества отделилия се родител и тези нови роли на доведени родители и доведени деца не са нито дефинирани, нито ритуализирани, за разлика от ролите на родители и деца, дадени по рождение. Очакванията на децата съдействат за дефинирането на ролите на доведените родители и обратно и зависят до голяма степен от възрастта на детето в момента на новата женитба (или на конкубината). Предписаните роли са заменени от придобити роли, осмисляни в зависимост от всеки индивид и от цялостната ситуация. От сфера на норми и обреди, семейството става поле на сродни избори – теоретично, разбира се, защото на практика нравите се запазват и надживяват промяната на структурата.

9. РОДНИНИ И ТРЕТА ВЪЗРАСТ

В днешното ни индустриално общество, основано върху съпружеското семейство, съществува обща тенденция за подценяване ролята на родството, защото ни продължаваме да живеем върху селските и буржоазните модели, при които домашната група е основна, а родството е вторична структура. За разлика от това, днес неустойчивостта на домашната група е компенсирана от усиляването на роднинските връзки. Основната причина за това укрепване е свързана с удължаването на живота, което означава, че днес, статистически погледнато, нито един юноша не рискува да бъде сирак: „мащехата“ на XIX век е персонаж, който вече е изчезнал от нашия социален живот. Юношата дори има всички шансове да живее с три или четири

живи баби и дядовци и поне една прабаба. Накратко, едно ново поколение е прибавено към рода; доколкото обаче общият родоначалник е още жив, страничните родове запазват своите отношения; вследствие от това, роднините на Егото днес са много повече отколкото в миналото. Освен това, както видяхме по-горе, семейните рекомпозиции водят до преплитане на родовете, което прави родствата на всеки помногобройни и по-относителни: всеки може да реши кои са неговите родители и да отхвърли други такива.

По-голямата средна продължителност на живота и утвърждаването на пенсионерството създават условия за обособяване на третата възраст, която се характеризира със свободно време, в противоположност на зрялата възраст, за която е свойствен трудът. На практика, увеличаването броя на възрастните хора (повече от 20 % в западните страни), снижаването на възрастта за пенсиониране и фактът, че всички те разполагат с доходи, без да им се налага да полагат труд, създава тази нова социална категория, белязана (подобно на младостта) от множество социални различия: съществуват възрастни хора, богати на финансови и културни ресурси, и други, които са бедни във всяко отношение. В качеството си на група, излезлите в пенсия са относително богати: доходите на френските пенсионери са над средните с около 10 %, те нямат дългове и притежават основния дял от достоянието на домакинствата. В добро здраве и напълно освободени да използват свободното си време, те посвещават силите си на своите наследници, на граждански, културни или хуманитарни дейности.

Удължаването на живота води от друга страна до прибавяне на едно поколение към родословието. Роднините формират главната мрежа за преразпределение на богатата (подаръци) и услуги (различни дейности, пазене на децата и т. н.). Така между бабата и дядото и техните внуци се установяват емоционални и финансови отношения, които са сравнително ново явление и укрепват значимостта на роднините в качеството им на социална структура, за сметка на домашната група, която става по-неустойчива.

Това родство е главната опора на социалността на френското общество: все по-честите семейни празници обединяват разрастващия се „род“. Както в Европа, така и в САЩ, дори в градската среда децата живеят в близост до своите родители: в Сан Франциско 42 % от жените и 22 % от мъжете виждат майка си всеки ден; в Лондон това важи за 41 % от жените и 19 % от мъжете; във Франция 75 % от младите домакинства живеят на по-малко от 20 км. от своите родители. Така се развива една структура, която може да бъде наречена *локализирано роднинство*, и която изглежда че играе все по-важна роля както в САЩ, така и във Франция.

10. СЪПРУЖЕСКИ РОЛИ

Една английска етнологка Елизабет Бот (виж *Terrain*, стр. 151) изучава детайлно разпределението на задачите между съпрузите и отношенията между домашната група, роднините и съседите в двадесет лондонски семейства. Различията, които тя отбелязва, не могат да бъдат обяснени нито с квартала, нито със социалната класа. Тя идентифицира три начина за разпределение на задълженията между съпрузите:

– Независими роли: това са роли или дейности, които се извършват отделно от мъжа и жената, без никакво взаимодействие помежду им.

– Допълващи се роли: това е ситуация, в която активностите на съпруга и на съпругата са различни и разделени, но имат функционална връзка помежду си, която ги прави неотделими едни от други.

– Необособени роли: дейностите се осъществяват от мъжа и жената заедно и

дадена функция може да бъде изпълнявана от всеки от тях.

След като характеризира съпругеските отношения, Е. Бот дефинира типа отношения с роднините, приятелите и съседите. Тя открива следната закономерност: колкото по-стегнати са бримките на външната социална мрежа, т. е. колкото домашната група е по-тясно включена в плетеницата от роднините, съседите и приятелите, толкова повече съпругеските роли в рамките на семейството имат тенденция да бъдат независими. И обратно, колкото по-хлабава е външната мрежа, толкова повече семейните роли имат тенденция да бъдат необособени. Казано по-абстрактно, може да се формулира следното твърдение, което аз наричам закон на Бот: „Степента на разделение на съпругеските роли варира в зависимост от плътността на мрежата от роднини и на социалната мрежа, в която е включена домашната група“.

Този закон очевидно не важи за модерния конкубинат, чието правило е необособеността на ролите. По принцип, никоя задача не е чисто мъжка или женска и всяка дейност може да бъде изпълнявана както от мъжа, така и от жената. Това правило води до постоянно „пазарене“ за това кой от двамата да извърши едно или друго, както и до стремеж за сътрудничество във всяка от задачите. Това е едно от големите различия, наблюдавани в отношенията между мъжа и жената в семейните двойки и при конкубината. При безбрачното съжителство жената запазва определена свобода и следователно известен авторитет, който тя губи след брака, което обяснява защо днес именно жените се отдръпват от брачната институция.

Описанията, с които разполагаме за разпределението на задачите при двойките (женени или не), показват твърде скромни изменения през последните двадесет години, макар че за същото време моделите бързо се променят. Мъжете и жените твърдят, че всички задачи трябва да бъдат споделяни и че това е поне частично така в тяхната двойка. Проучванията на бюджета на времето обаче опровергават тези твърдения и показват, че реалността е съвсем различна.

Франсоа дьо Сингли изучава отношенията, които съществуват между равнището на образование, професионалните достижения и брачното състояние на мъжете и жените (виж *Terrain*, стр. 179). Макар и получили една и съща диплома, жененият мъж прави по-успешна кариера в сравнение с ергена. И обратно, неомъжените жени преуспяват по-добре от омъжените. Наличието на деца влошава още повече този контраст: всяко дете е свързано с понижаване на средната заплата на майката и повишаване тази на бащата. Това, че бракът и децата са пречка за кариерата на жената, е очаквано и разбираемо; обстоятелството обаче, че те ускоряват кариерата на мъжа, е изненадващо. Освен това, чрез своя вторичен ефект този механизъм обяснява защо висшите социални категории имат повече деца от средните. Франсоа дьо Сингли установява също така, че жените, постигнали „добър брак“, т. е. чиято професионална позиция е по-ниска от тази на съпруга, имат склонност да пренебрегват своята кариера и дори да се отказват от нея; за сметка на това, онези, които са „зле омъжени“ (с професионална позиция по-висока от тази на мъжа), имат тенденция да преуспяват в своята кариера.

II. МЛАДОСТТА

Децата живеят според статуса, осигурен им от тяхното семейство. Когато излязат от семейството и попаднат в училище или в някаква улична група от връстници, те частично загубват предимството на семейния си статус и трябва да завоюват личностна позиция: добър ученик или водач на „бандата“. Стремежът да определи за себе си даден статус извън семейството поражда у младежа известно безпокойство и по силата на контраста придава допълнителна ценност на любящата сигур-

финира типа от-
закономерност:
колкото домаш-
ните и приятели
нат тенденция да
ка, толкова пове-
по-абстрактно,
он на Бот: „Сте-
т плътността на
машната група“.
равило е необо-
ка или женска и
от жената. Това
върши едно или
е. Това е едно от
ната в семейните
пзва определе-
рака, което обяс-
ня.

ните при двойки-
едните двадесет
лъжете и жените
не частично така
провергават тези

ат между равни-
стояние на мъ-
съща диплома,
обратно, неомъ-
ща влошава още
ната заплата на
пречка за кари-
че те ускоряват
ичен ефект този
че деца от сред-
али „добър брак”,
имат склонност да
а на това, онези,
и на мъжа), имат

тво. Когато изля-
па от връстници,
бъа да завоюват
кът да определи
естно безпокойс-
любящата сигур-

ност, намирана в рамките на семейството; заедно с това младият човек въстава срещу тази сигурност, която той не е постигнал чрез лични усилия и която е безполезна извън семейството. Тези напрежения характеризират ролята на юношата. Когато детето напуска родното си семейство, за да създаде свой семеен кът, то трябва да прекъсне емоционалните си връзки и да загуби сигурността, която дотогава му е давало неговото семейство, за да се посвети на своите роли в новото си семейство. Цялото юношество има за цел да го научи да къса връзките си с родното семейство и да заема определените му позиции, за да заживее в една система на придобити и противоречиви роли. Така се обяснява значението на юношеството и на младежката цивилизация в нашето общество.

Периодът на навлизане в живота се простира между момента на завършване на училището и този, в който човек вече „се е уредил“, т. е. женен е, с дете и с устойчива заетост. Между 18 и приблизително 28 годишна възраст повечето от младите хора живеят в професионална и емоционална нестабилност: безработицата и несигурната заетост вървят успоредно с различните, повече или по-малко продължителни форми на конкубинат. В миналото, етапите на преминаване през юношеството са били синхронизирани: веднага след като младежът отбие военната си служба, той си намира устойчива заетост, жени се, намира си жилище и след няколко месеца му се ражда дете; същото се отнася и за момичетата. Днес периодът за навлизане в живота е значително удължен и етапите не са синхронизирани. Училищното обучение е удължено минимум до 18 годишна възраст, до 20 години за по-голямата част от младежите, и до 22 – 25 години за много от тях; често, по време на този образователен период, студентите напускат своите родители, за да имат своя „стая“, макар че редовно се връщат „въкъщи“. С различна периодичност безработицата засяга повечето младежи; емоционалният им живот също е неустойчив: двойките се формират и се разпадат, съжителстват или живеят разделени. Техният социален, културен и спортен живот е интензивен. След това, към 28 – 30 годишна възраст, заетостта и двойката се стабилизира, а раждането на дете често е съчетано със сключване на брак. Този продължителен период на младостта се характеризира следователно с нестабилност на отношенията с родителите и приятелите, както и с интензивни взаимодействия; това е период на придобиване на опит, когато грешката може да бъде поправена, или иначе казано, етап на продължителна социализация, през който всеки прави своите проби и грешки и се учи да живее в обществото, изградено върху свободния избор и промените.

Този период по навлизане в живота, заедно с периода на третата възраст, напомнят на възрастовите категории в традиционните общества (виж глава 1).

12. СЕМЕЙСТВО И ОБЩЕСТВО

Всички анализи показват, че семейството в двата смисъла на това понятие – като родство и домашна група, е структура, която пронизва и оживотворява цялото общество. Неговата икономическа роля е съществена дори и в нашите общества, в които потреблението и производството са обособени, доколкото родът е главният канал за преразпределение на стоките и услугите. Неговата роля на социализация и емоционална подкрепа безспорно расте предвид повишената нетрайност на двойката и трансформацията на обществото.

В заключение трябва да се подчертае, че е неправилно да се мисли, че индустриалното общество и ограничената домашна група от съпружески тип вървят заедно. В много „примитивни общества“ домашната група е от съпружески тип; там обаче тя осигурява производството като цяло и е включена в много силна система на

родствени връзки. В полигамните общества всички жени могат да живеят заедно с децата и съпруга си в една единствена домашна група; всяка от тях обаче може да има и собствено „домашно огнище“ (къща и кухня) със своите деца, докато мъжът има отделна къща и се храни последователно при всяка от своите съпруги. Най-„елементарната“ домашна група е следователно групата майка-дъщеря, която често се среща в някои общества.

В селските и буржоазните общества, които се дефинират чрез смесването между клетките на производството и на потреблението, общностното и родовото семейство получават своя най-пълнен разцвет, докато родството има относително по-малко значение: първостепенната роля принадлежи на икономическата и семейната клетка.

В индустриалните градски общества, в които живеем съпружеското семейство е клетка на потребление, а не за производство, съчетана с относително слаба система на родство. Може да се конструира тип, който обединява силната родова система и общностното семейство и да се открият примери за това. Всяко общество поставя родството, икономическата система, брака и домашната група в специфична подредба, която му придава неговия своеобразен и уникален характер. Като изхожда от тази гледна точка, американският етнолог Мърдок прави сравнителен анализ на стотици общества по цял свят и така показва невъобразимото разнообразие на възможните решения.

Изследвайки семейните отношения в САЩ, Токвил пише: „Доколкото социалният режим става по-демократичен и се утвърждава принципното разбиране, че за нещата трябва да се съди такива каквито са и старите вярвания да се разглеждат не като правило, а само за сведение, дотолкова влиянието на бащиното мнение върху синовете намалява заедно с неговата законна власт“. По подобен начин марксистите подчертават необходимостта от промяна на семейните нрави за целите на борбата срещу капитализма.

БИБЛИОГРАФИЯ

— Да започнем с прочита на глава 3 от *Grands Thèmes*.

— Основно помагало и ценна книга в това отношение са:

Segalen M., *Sociologie de la famille*, Paris, Colin, 1981, 288 p.

De Singly F., *Sociologie de la famille contemporaine*, Paris, Nathan, 1993.

— За родството може да се прочете следната малка книга, сборник и монография:

Cla Hua, *Une société sans père ni mari, les Na de Chine*, Paris, PUF, 1997.

Ghasarian C., *Introduction à l'étude de la parenté*, Paris, Points Seuil, 1996.

Levi-Strauss C., *Les Structures élémentaires de la parenté*, Paris, PUF, 1949, 636 p., глави от I до IV, както и глава XXIX.

— За проблемите на съвременното семейство:

Chalvon Demersay S., *Concubins, concubines*, Paris, Seuil, 1983.

Kellerhals J. et al., *Mariages au quotidien*, lausanne, Favre, 1982.

Meulders-Klein M.T. et Thery I., *Les Recompositions familiales aujourd'hui*, Paris, Nathan, 1993.

Parsons T., *Eléments pour une sociologie de l'action*, Paris, Plon, 1955, глави I, II, III (pp. 109 - 182).

De Singly F., *Fortune et infortune de la femme mariée*, Paris, PUF, 1987.

Schwartz O., *Le monde privé des ouvriers: hommes et femmes du Nord*, Paris, PUF, 1990.

— За младежта и третата възраст:

Galland O., *Sociologie de la jeunesse*, Paris, Colin, 1997.

Guillemard A.-M., *Les sociétés prennent de l'âge*, Paris, Armand Colin, 2001.

Глав

Раз

1. РАЗ

Целия
на жени, на
но присъщ
правилата
В това сле
циално от
точки. Бра
то определ
те стоки, а
размяната
ито съпът
той отбел
познатите
обаче не б
гостоприе
очакват и
водят бит
Когато
вал, той н
време ма
нецът. Въ
бащата?
всички за
отношени
не до този
ва всеки
мия и все
да бъде и
звям от п
Има
които е в
сватбени
или поне
вата соц
се отбра
Сабините
което нас
за да обр